

Grenitzer Róbert: Az Éberling-ház

Ha a Margit körút felől nem hallatszik be az autódudák túlkölése és a villamoskerekek csikorgása, a Horvát utca lakói az 1940-es évek végén akár azt is hihették volna, hogy a Monarchiában, dédapáik korában élnek. Az utca bazaltkockákkal rakott, keskeny bogárhátán jobbra lovaskocsik zötykölődtek, tekintélyes tomporú muraközi lovak patkói csattogtak. Régi volt benne minden, örök félálomban szunyókált az idő. A szinte kivétel nélkül földszintes házak napfakított, szúette, terebélyes tölgyfakapukat és tisztán csillogó kis ablakszemeket tártak a világra, amely itt még őrzött valamit a háború előtti kor hangulatából: békéjéből, kedélyéből, ritmusából, s talán még az illatából is.

Esemény volt a postás, a jeges érkezése, izgalommal fogadták a drótos tótot és a vándorköszörűst, a hol kőporral, hol dinnyével házaló tarkaruhás cigánypár megjelenése pedig derűs látványosságnak számított. Miközben a férfi abrakos tarisznyát akasztott a szekér elé fogott ló nyakába, és harsányan kínálni kezdte a portékáját, az asszony – kevert színű sokszoknyáját combközépig felemelve – a csatornarács fölé terpesztett, és versenyt vizelt a fűjtató almásderessel. Megbűvölten néztem: máig olthatatlan kíváncsiság ébredtennem a zuhatag forrásvidéke iránt. A nyári verőfényben aranyárgán csillogó hűgysugár visszaverődő cseppjei maszatos mintát rajzoltak a melles-faros nőszemély izmos lábikrájára. Embere gyönyörködött az idillben: kikiáltói kántálását meghitt vakarózásokkal meg-megszakítva, elismerő, büszke pillantásokkal kísérte a megörökítésre méltó mutatványt. Mintha csak hűteni akarná izzadó koponyáját, megemelte zsíros-barna, zöldszalagos kalapját, amelyen – bókoló tisztelettel – megrezzent a belé tűzött fácántoll.

Itt az utca közepén állt meg mindig változatlan csokoládé-vanília kínálatával a fagyaltos is, akinek a forgalomnál nagyobb örömet szerzett a Kacska utca sarkán lévő grondon zöldellő, embermagasságú gazból előbújó fiúk-lányok hada. Izzadó tenyerükben 50 fillérest-egyforintost szorongatva rohantak az árus triciklijéhez, s már inaltak is vissza a dszungelükbe, hogy folytassák a rabló-pandúrt. A gyönyörűen izgalmas verekedéseknek és a papás-mamás „tapasztaló összesimulásainak” csak a sötétedés, az anyák vacsorára hívó szava vetett véget.

Egyikünk számára azonban – napjában kétszer – más figyelemjel is harsant: Karsai Tibi otthoni műstoppolásból élő, tűtüzgető anyukája az első emeleti erkélyre kiállva, a céllövöldében nyert bádogsípocskával parancsolta a ház elé magzatát. Pajtásunk ilyenkor,

mint huszárló a trombitaszóra, megmerevedve hegyezte a fülét, majd nekiiramodott, és egy pillanat alatt ott termett a kapunál. Éppen időben, mert ez a szorgalmában folyvást szomjazó édes jó anya – a cigaretta füstjével együtt – már javában eregette alá spárgán a kampóra akasztott kosarat, benne az üres csatos- és szódás üveggel. A dohány és bor nyílt élvezetével kirítt a vizivárosi hölgykoszorúból, bár abban akadt egy még bátrabb amazon: Gera Mara, a Svájcban iskoláztatott úrilány – akkor már asszony – a Margit körúton paránykodó Dióhéj presszóban fényes nappal gurítgatta lefelé a Hubertusokat. Annyit vedelt, hogy – mint egyszer maga mondta fanyar öngúnnyal – úszhatott volna abban a környék apraja-nagyja. Tekintélyes apjának köszönhetően mégsem nevezték részegesnek, mint a Paprikás Marcsát, aki már a kofaságból is kikopott, és alkalmi mosás-vasalással kereste meg azt a pénzt, amiből addig ivott, amíg el nem dőlt valamelyik kapualjban. Rendszerint a miénkben. Nagyanyám százszor elkergette, százegyszerre is beengedte: ordított vele, de mindig megesett rajta a szíve. Igaz, hogy józanul aranyat ért a keze: sohasem ettem volna olyan vékony, mégsem kifeslő almás-, cseresznyés-, kapros-túrós, vagy – a férfiak kedvéért süített – káposztás rétest, ha nem ő húzkodja a más kezében mindig elszakadó tésztát.

Magára adó nő kocsmába nem tette be a lábát, a férfiak – száz méteres körzetben – négy közül is választhattak. Aki kalandozni vágyott, elmehetett a felső szomszéd Kapás utcába parolázni a „Jóbaráttal”, vagy „mecseki túrát” tehetett a másik sarkon lévő „Zengő” irányába. Szíves fogadtatásban ott se, itt se volt hiány, ám a hűségesebbek nem váltottak útlevelet: beérték az utcabeli „Róznerrel” és „Szauerrel”. Minthogy az előbbibe, lévén ajtaja az utcaszinten, csak úgy be lehetett lépni, bácsizták a tulajdonosát, az utóbbihoz három-négy lépcsőn kellett felhágni, ezért a magas ősz hajú csaplár úrként szólíttatott. A be-betérő, helyi szóhasználat: szép derék, magyarán: jóhúsú, nagypocakú atyafiak mintha csak a klubjukba jöttek volna: hűséggel a helyhez, bizalommal a bor iránt.

A korai vacsora után telt meg mindkét helyen az előtérként is szolgáló söntés, és a belső – ajtó nélkül csak bolthajtással elválasztott – helyiség, ahol a snapszer és a pincérmáriás mellett kvaterkáztak, disputáltak a ráérősebbek. A Rózner legendás törzsvendége, az egylovas, mégis megbecsült Greschner fuvaros bal könyékkal a vörösréz borítású pultra támaszkodva, jobbában a fröccsös pohárral, kedélyesen heccelődött a nagy bemondásokkal próbálkozó, ám a partikat többnyire elbukó szomszédjával. Ő maga sohasem verte a blattot, spriccerből viszont - áhítattal emlegették – képes volt huszat is elkortyolni. Jól főző, dundi kis feleségével, ha estelente nekiláttak, át tudtak menteni egy kisebb libát az öröklétbe. És ez a madár, vélte a derék Greschner, még sültében is úszni kíván. Nem lehetett kegyetlen hozzá.

A pultba süllyesztett fehér kerámia-tégelyekből mindkét helyen homoki nedűket, csengődi, soltvadkert és helvéciai rizlinget, kadarkát, sillert mértek. Nem sejtették még a derék borisszák, hogy egy-két év múlva Almuskára, Itókára és ki tudja milyen nevű csinálmányokra fanyalodnak majd: aromásított szeszes vizekre, amelyekre a rászedett nép azonnal ráragasztotta a Szerűskertek királynéja gúnynevet. De nemcsak a szőlők, a lovak is fogyatkoztak: a „vas és acél országában” városokba, poloskás munkásszállásokra terelték-csálták prolisodni a földjén ellehetetlenített parasztságot. Sutba kerültek a cégtáblák, lomok közé a cégérek, jött helyükbe a számozott „Italbolt” felirat; a hentes helyén „Húsbolt” nyílt, amelyben csak szombatonként volt némi áru: Argentínából származó, sokéves mélyhűtött marhahúst trancsíroztak. És még ebből a silányságból sem volt elegendő, az asszonyok már hajnalban, sőt vaksötét éjszaka felkeltek sort fogni: kendőbe burkolózva, kis sámlikon bóbiskoltak a nyitásra várva.

A jóféle étkek nem is onnan, hanem a Széna téri piacról származtak. Ott kókadoztak dróthálós ketrecekben a csirkék-tyúkok, ott pihegtek a kacsák-libák, kiknek aztán nyakát szegték, vérét vették, amit hagymával összesütve falt be a férfinép. De mennyi vesződséges munkával járt, mire a szárnyasok a vasárnapi asztalra kerültek! Nem hiszem, hogy csak az én gyerek-orromnak volt éktelenül bűdös a zubogva forró vízben történő tollfosztás, amely után maga a sütés-főzés már játéknak tűnt. Ebben, valamint a heti nagymosásban a módosabb családoknál alkalmi cseléd is segédkezett. Az udvaron, nyílt tűzön felállított üstben főzték ki barna kenőszappannal az ágyneműt, a fehérneműt, külön a zsebkendőket és azokat a kötőket, amelyekre csak a nőknek volt szükségük. Nálunk egy másik vörösréz katlan is rendszeresítve volt, baracklekvár, szilvaíz és rengeteg paradicsomlé készült benne.

A fáma tudni véli, hogy az utcát hajdan horvátok lakták, így hát beszélő a neve. Mármint ami a múltat illeti, mert akkoriban már egyetlen horvát származású ember sem élt ott. A magyarok között – a miénken kívül – csak egy házban lakott sváb: Tafferner Ferenc, nagyanyám unokaöccse, a keresztapám, a tüzes-fekete Rózsi feleségéhez vérszegénynek tűnő, pipaszár-vékony, örök-álmos pék nevelgette ott Ferenc és Géza fiát. Egyetlen tót vert itt tanyát: Ruzicska sütőmester, aki – mint apám mesélte hüledezve – csak két nációt szidott-gyalázott jártában-keltében: a sajátját és a zsidókat. Ez a honfoglalóknál is magyarabbnak mutakozó ember a választott nép leányát vette feleségül, így aztán az édes otthonban reggeltől estig utálhatta, vethette meg saját magát, a nejét és közös gyermekeiket.

Szegény Ruzicskáné két hitsorsost tarthatott számon az utcában. A tollas Halász úr, a hírneves mineralógus, Sztrókay Kálmán hozományként kapott Margit körúti bérházának Horvát utcai frontján a pincében üzte mesterségét. Rózsa elvtárs bezzeg magasabbra tört: egy

háromemeletes felhőkarcoló felső szintjét uralta. Ezt a vendéglátó iparban régióigazgatóságig, s tán még annál is feljebb kapaszkodott keszeg, csapottvállú embert fekete Pobjeda szállította reggel-este magas hivatalába, majd haza, s közben a találkáira, pusmogtak is az őslakosok. A Dél-budai italmérések és vendéglők tarkopasz basája – az ugyancsak seggig érő homlokkal ékes, bálványozott hasonmásával ellentétben (előttem az örökbecsű fénykép, amint a búzatábla közepén, arasszal magasodva a kalászek fölé a várható termést taksálja) népünk aszexuális nagy tanítójától merőben eltérően nem született aszkétának. Régi nóta, hogy a nők egy része szakmával jön a világra, s hogy az előjárókat, a főnököket, a fizetésemelést, prémiumot osztogató kegyurakat kiszolgálni sohasem volt rossz bolt. Ez a micisapkás ürge alaposan kihasználta helyzeti előnyét: a pesti parlagon még ma is kórósodik egy-két fonnyatag vadvirág, akiknek bibéjét anno porzójával illette. A termés: méregdrága étterem, söröző, régiség bolt napjainkban is látogatható.

Rózsa elvtárs szolgálati autójához hasonló, horgolt függönyöcskékkel titkosított kocsik furikázták a rettegett és gyűlölt magasabb rangú ávosokat, sőt olyakor még a családtagjaikat is. Harmadikos koromban az egyik osztálytársamat is ilyen népköztársasági tulajdonú taxi hozta-vitte. Amúgy a sors érdekesen sakkozik: egy ávos tisztnek köszönhattuk, hogy anyai nagynéném, drága keresztanyám férje nem került a Gyorskocsi utcai fogház egyik kihallgató szobájába. Abba a félelmetes háztömbnyi monstrumba, ahová 1944-ben a Gestapo fészkelte be magát, s amelynek tetejéből '56 októberében – mintegy játékból – ránk 12-13 éves fiúkra lőttek egy géppuska sorozatot. Dermesztően szemléletes fizikai kísérlet volt: megtapasztalhattuk, hogy a lövedék gyorsabb a hangnál. Előbb hallottuk a Horvát utca 6. falába, centiméterekkel a fejünk fölött becsapódó golyók puffanását, és éreztük a nyakunkba, hajunkba hulló vakolatport, mintsem felfogtuk: le is kaszálhattak volna a lövedékek. De mit is intézett el pár évvel korábban ez az ávos, meglehet ő adta ki a tűzparancsot. Elmesélem a korfestő előzményeket.

Csemege-bolt felirat állt a szebb napokat látott, békeidőben a legfinomabb hazai és gyarmatárukat, delikátokat kínáló Margit körüti egykori Meinel üzlet bejárata fölött. A belépőt még megérintette – körülengni már nem tudta – a hajdanvolt gazdag kínálat bűvös-varázsos jórét-aromájú illatkavalkádja. Nem érte bomba, ép falai még emlékeztek a pármai sonkák, az aszalt füge és datolya, a pörkölt kávé, a narancs és a citrom, de még a brillantinos, olajos hajú, bajuszos főnökúr szeretőjének tartott, tornyos kontyú kasszírő kölnijének elmúlt boldogság-szagára is. A kopottas külsejű, lóden- és viharkabátos vásárlókat elbódította a tovatűnt béke emléke. 1952-ben a bolt kirakatában már csak az eltörölni nem merészelt keresztény ünnepek

és a Felszabadulás napjának kinevezett április 4-e alkalmából csillant fel valami a régi dicsőségből, de a régi ízlés híjával.

Vasárnapi sétájukon keresztanyám felsikkant egy dekoratívnak szánt kompozíció láttán: Nézd Gyula! Milyen vörös ez a rák! November 7-e tiszteletére az utcákon pásztázó besúgók is kettőzött éberséggel szaglászta: hamar illetékes fülekbe jutott ez a rendszergyálázó hökkedelem. Ha Laczó Gyulának, a megélhetésért otthon is dolgozó szabónak nincs az az ávós főhadnagy kuncaftja, hogy kiemelje a feljelentést a hasonló szennyiratok közül, befejezetlenül marad készülőben lévő kangarn öltönye, Anna néném pedig vihette volna a hagymás bablevest a beszélőre.

Ha már elmerészkedtem a Fő utcáig, tovább kalandozok, és bepillantok a Déli-vasút szenes-placca melletti kocsmába, és látom, hogy a nagyapám – a fuvardíj már nagyanyám bugyellárisában – javában fröccsözik Straubinger fuvarossal, a falából, padlójából is erjedt borszagot árasztó Pálya utcai csehóban. Éberling Ferenc, nekem mindörökre Féri, ahogyan felesége, életének rendezője fordult mindig hozzá: vigyázva, hogy a megszólítás hangereje, hangsúlya igazodjon mondanivalója tartalmához és az elfogyasztott fröccsök számához. Féri! – pattogva, felcsattanva, ha feddés, dorgálás következett. Féri! – halkan, lassan, ha kérést előzött meg. Voltak persze közbülső árnyalatok is, Tafferner Magdolna intonációja mindig elérte a kívánt célt. Ő volt a családfő, bár vigyázott a látszatra, hogy az ura dirigál. Ura – mondom -, mert a Férj megnevezés akkoriban csak az úgynevezett úri családokban volt szokásban. Aztán, hogy nagyanyám combnyaktörését követő tüdőgyulladásra özvegyé tette, én kezdtem el így szólítani: a Féri! elhangzásával mintha mellénk ült volna a hagymakontyos kis öregasszony. S ahogy életében osztogatta neki a borra, nekem az uszodára, mozira valót, megadta nekünk az illúzió kegyelmét: még megvan a jó mód, még áll a házunk.

Ide, a Horvát utca 17 alá kíváncsoztak már az ivó előtt mind türelmetlenebbül dobrokoló táltosok, s horkantva sandítottak a szesz-szagot árasztó ajtó felé. Nyughass Bolygó! – mordult öregem a herélt nóniuszra, ám már sötétedni kezdett, maga is idejét érezte fizetni. Szigorú torokköszörüléssel egyensúlyozva billegését, odalép a kocsihoz, lehajol a hátsó kerekek közé függesztett petróleumlámpához, kissé feljebb tekeri a kanócot, a harmadik gyufával sikerül is meggyújtania, majd nyögve fölkászálódik a bakra. Az okos rudas meg sem várja a Gyí! vezényszót: ahogy gazdája lehuppan az ülésre, megböki orrával a lógóst, és nekilödulnak. Féri – térdén elrendezve a pokróc – azonnal elszenderül, a lovak maguktól hazatalálnak. Zsigerükben a térkép: Mészáros utca – Krisztina körút – Széll Kálmán tér – Hattyú utca (most nem állnak meg a Vén diófánál, bár Lalilla László már hangolja a gitárját) Batthyány utca – Fazekas utca... a csendes, alváshoz készülő Horvát utcában honvágy-sarkallva trappolnak a

lovak, himbálódzik a kormos üvegű, libegő lángocskájú lámpa, a kocsis békésen horkolászik. Fölneszel a kapu, ráismer az elébe dobbanó lovak várakozásteli, boldog nyihogására, és kitárul.

Nem írták meg azt a krónikát, amelyből megtudhattam volna, hogy az Éberling-ház kapuján mikor gördült be az első stráfkocsi. Nincs napló, feljegyzés, levelezés, nem ismeretes építésének ideje, elrendelője és kivitelezője sem. Aszimmetrikus utcafrontján csak a kaputól balra volt ablak, ott lehetett kikönyökölve szemlélni a jövést-menést: Ez az „úrillakás” keresztanyám birodalma volt. Szoba-konyhás, mint a többi négy is, a nagyszüleimen és a szüleimen kívül azonban azidőtájt kettőben már bérlők laktak. A nagyothalló Richter kemenceépítő mester, szelíd, gyermektelen feleségével az egyikben, és a folyton otthon szöszmötölő, ajtajuk előtt tavasztól ősziig a maguk szedte gombákat aszaló, s velük együtt fonnyadó vén Dancs házaspár a másikban. Befelé haladva a nagyszülők előszobás, fürdőszobás, hálót és – a vejük által szabóműhelynek használt – nappalit is tartalmazó lakrésze, legvégül pedig – a lóistálló után – a mi lakásunk következett.

A hajdani tehénistálló afféle csúrré változott: abban tárolták a takarmányt, ott állt az egyik sarokban a szecskavágó, s ott porosodott még néhány számomra ismeretlen alkalmatosság. A padláson a legélelmesebb ócskás sem lelt volna kincsekre, s ha mégis felmegy a csaknem függőleges recsegő-ropogó létrán, csak száradó ágyneműt, ingeket-gatyákat, fehérneműt lát, amelyet – kamaszként – már én segítetttem kosárban fölcipelni, kiteregetni. A mögöttünk lévő Medve utcai ház „erkély-páholyaiból” nagyszerű rálátás nyílt az udvarra: a porlóra, s a mellette kialakított, sárga keramitkockákkal kikövezett, mély trágyagödörre: télen-nyáron szúrós szagokkal gőzölgött, és – a legyek, nyúvek nagyobb öröme – üresen csak percekig tátongott. Régebben még tyúkok kapirgálásában is gyönyörködhetek, és megtapsolhatták, amint a ház egyetlen gyereklakója, az ijesztően görbelábú két éves kis klambó büszkén lovagol a mindenki másra fenyegetően sziszegő gúnáron, aki befogadta a csapatába.

A ház szíve-lelke a kiürült tehéntanyának hátat vető nyári konyha volt, bár az elnevezés erősen szűkítő értelmű, hiszen minden évszakban zajlott-pezsgett benne az élet: itt főztek, ettek, itt hevert a szieszta-dívány, itt csörgött a telefon, hogy felvehessék a tüzelő- és bútorszállításra, költözködések lebonyolítására szóló megrendeléseket. Az ajtó melletti jobb sarokban álló háromlyukú sparhelten mindig rotyogott-pöfögött valami: a pattogva égő fahasábok kékes-sárga lángja bevilágította a tágas teret. Kora reggel, esti szürkületben fényt

vetett a távoli sarkokba is: izgalmasan tükröződött a terjedelmes kredenc üvegén. Szerettem azt a duruzsoló kályhát, olvasmányélményeim első tanúját: hokedlin ülve faltam Alekszej Tolsztoj Első Péterét, és ott világlott ki a számomra, hogy Feuchtwanger „Hamis Néró”-jának Terentius fazekasa valójában Hitler.

A bútordarabnak is beillő, óriási világvevő Orionból mindig „jó ebédhez szólt a nóta”, amelyekről elhittük, hogy „szív küldi szívesen”. Ebből a faladából fűtyült ki a bécsi Fred Zimmermann, vallott szerelmet Paul Anka Dianának, és belőle keseregték el az 56-os menekültek, hogy „oly távol, messze van hazájuk”, s hogy mennyire vágyódnak a „holdfényes májusok és muskátlis ablakok” után. Varázsszeme láttatta meg velem „Fürkész Balázs” jövőben játszódó, lenyűgözően izgalmas kalandjait, a nagyszerű rádiójátékok sokasága pedig szórakoztatva terelt az irodalom felé.

A platnin melegedő Franck-kávéval, és a forralni tett tejjel együtt bőrösödött bennem a hiedelem, hogy a família – Mária Terézia császárnő jóvoltából – az első svábok között érkezett a török-harács és az osztrák-zabralás nyomán elnéptelenedett földre. Valószínűleg Württembergből, mindenesetre nem a protestáns északról, hanem a katolikus délről származtak ide. Kalandregényként olvashatnám – véltem – a hosszú vándorútról szóló beszámolót, ha áldoztak volna pénzt a nyilván méregdrága papírra. Ám ha lett volna is tehetőség, hiányzott a tehetség: nem írtak, hangosan szótagolva olvastak, kérges tenyerükbe nem illett a könyv.

Levászott a lábukról a klumpa – indokolta őseim budai letelepedését egy vidám borkóstoláson Heimann Zoltán, a büszke, vittem valamire szőlősgazda. Méltán dagadhatott a keble: a szekszárdi hegy legmagasabb pontján áll templomi szépségű pincéje. Tudta ő persze, hogy a tréfásan lesajnált, hátramaradt rokonság ugyancsak vitte valamire. A szőlőnél maradvá: a rácok után a budai svábok keze nyomán nőtt be a Gellért és a Sas-hegyet, s nem lehetett kilötyyinteni való vinkó a bakator, ha még utca is őrzi a nevét. Amúgy Éberling-szőlőkről nem szól a fáma, szántóföldekről azonban igen, bár valószínű, hogy megélhetésüknek nem ez volt a fő forrása.

A korán árvaságra jutott öt fiú között nagyapám volt az elsőszülött, már tízévesen kenyérkereső fiákeres. Jánost, a másodikat megpróbálták úrnak nevelni, ám az érettségije csak annyira sarkallta, hogy afféle magyar Oblomovként élje fel a csillaghegyi birtokocska

jövedelmét. Agglegény maradt, de nehogy a vérei örököljenek – a Mocsáros-dűlőről megfeledkezett – tartásszerződést kötve, idegenek kezére juttatta maradék vagyonát. Hozzánk járt mégis, ha egy jó falatra vágyott: ilyenkor zakót öltött, inget vett, zoknit azonban soha, és kapcát is csak egyszer láttam fekete cúgos cipőjéből kifehérleni. Gusztáv, a középső, valóságos munkásarisztokrata – rangjához illő rátartiséggel – keménykalapot viselt. Az ostrom alatt is abban sétált hazafelé a Ganz-gyárból, amikor a Margit körúton halálra sebezte egy gránátrepesz. Pista bácsi sem házasodott meg, a taxisok változatos életét élte, oldalán egy örömházból kikopott odaliskkal, ami szalonképtelenségnek számított volna a mi köreinkben, ha ismerték volna a fogalmat. A termetre is legkisebb Bélát – üveggyapottal dolgozott – a szilikózis vitte el korán. Ha az öt fiúnak csak feleakkora a szerencséje, mint egy mértékremintára készült orra, akár gazdagok is lehettek volna. Ezzel szemben nemhogy a vagyonból, még a gyermekáldásból is szerényen részesültek: ötüknek összesen öt gyermeke született. Nagyapámnak Anna és Magdolna leánya, Guszti bácsinak Ottó fia és Ida leánya, Bélának pedig egykéje: a szép Bözse. János és István még balkézről sem járult hozzá a népszaporulathoz.

Bármelyik hétköznapi kora estén előfordulhatott, hogy Pista bácsi betoppan, fején az elmaradhatatlan kopott, színevesztett, füles bőr pilótasapka, amely – hozzá hasonlóan – valószínűleg sohasem járt a fellegekben. Örökké vörös orrát törölgetve, szipákolva letelepszik a falikút melletti nagy krumplis-lisztesládára, és belefog friss kalandjainak elmesélésébe. Dóznijából előveszi a maga sodorta cigarettát, megkínálja a mellé ülő, lábával harangozó Bélát, és blázolni kezdenek. Pöfékeltek, mint a nagyapám is, nem szívták tüdőre a füstöt. Újságolták, kommentálták a híreket, igazából arra voltak kíváncsiak, az volt a hiteles, amit egymástól hallottak, és a másik nem vonta kétségbe. Fennkölt, magasztos, elvont dolgokról soha nem beszéltek. Talán ki sem ejtették a „haza” szót, de annyira a szívükhöz nőtt a Víziváros, hogy még kirándulni sem vágytak. Nem voltak a Balatonnál, nem látták a Duna-kanyart, s meglehet, még a Várba sem kapaszkodtak fel, mégis, amikor 1948-ban elébük tették a kommunista fondorlattal megszerkesztett úrlapot, a magyart jelölték meg anyanyelvükként, noha többnyire sváboltak egymásközt.

Számítás nélkül tették, csak később tudták meg, hogy aki a „német”-et írta a rubrikába, az pakolhatott, és vitte a vagon vissza az őshazába. Az ilyen elővigyázatlan, meggondolatlan embernek akkor is a kiűzetés lett a sorsa, ha se nyilas, se SS-katona, se volksbundista nem volt a családjában. Nagyanyám Zsámbékon élő nővére is így járt, Toncsi, az egyetlen fia azért

nem tartott vele, mert éppen a Szovjetunióban üdült hadifogoly-beutalóval, s azon a feladványon törte a fejét, hogy éljen-e, haljon-e? Amikor hazatért, anyja már a gyanakvással fogadott „jövevények” kenyerét ette Svábiában, ő pedig – az éhezés szörnyű évei után – rászabadult minden rágható, hörbölhető ételre: hetekig vigyázni kellett rá, nehogy halálra falja magát. Aki látta őt és a hozzá hasonló nyomorultakat, amint normális testsúlyuk legalább harmadával soványabban, ronggyá nyűtt göncökben levánszorognak a pipaszár lábaknak túl magas vonatlépcsőkön, az megérthette, hogy Sztálin fogolytáboraiiban az agyondolgoztatással történő megsemmisítés volt a cél. Nem gázzal, nem tarkólövessel, hanem irgalmatlan éheztetéssel, a tisztálkodási lehetőségek korlátozásával, megvonásával, „szövetségben” a faggyal, a poloskákkal és a tetvekkel.

A múltat végképp eltörölni... az Internacionálé szavai a kommunista életprogram leglényegét fejezik ki. Az „új rend katonáinak”, az „eljövő sereg” harcosainak gyanús volt minden – pártjukon kívüli – szerveződés: a falvak önkéntes tűzoltóegyleteire ugyanaz a sors várt, mint a szociáldemokraták dalárdáira. Meg kellett szűnnie, pusztulnia mindannak, ami értéknek számított a régi világban. Nem volt elég fenekestől felforgatni a családok életét, még az utcájukat, házukat is meg kellett csúfolni: rendezés címén (ma is ezzel a szóval igazolják minden dúlásukat) amputálták a páratlan számú házsort. Áldozatul esett a 17, a mi fészünk is: letarolt felében keresztanyám lakásával.

Ócska, vékony deszkapalánk-tákolmány mögött rejtegette szégyenkezve magát a csonka ház, előtte, a pusztává lett földszávon még a gyomnak sem volt kedve virítani: fújta-fújta a port a szél vigasztalanul. Csak a tél volt kegyes a József Attila-i külvárosához silányított tájhoz: úgy takarta be a hó, mint friss kötés a sérült test sebeit. De micsoda cinikus aljasság előzte meg ezt az utcagyilkosságot is! Már határoztak a bontásról, de – dörzsölték a tenyerüket - előbb még újra megfejik a vízivárosi kulákságot. Felajánlották, hogy a bentlakó tulajdonosok visszavásárolhatják a néhány évvel azelőtt államosított házaikat. Éppen akkor jött a hír, amikor nagyszüleim már kiszemelték azt a villát, ahol újra együtt élhetett volna az egész família.

Gyönyörű tavaszidőben indultunk a csillaghegyi mustrára: Féri befogta a két lovat, padot tett a kocsi platójára, így trappoltunk vasárnapi lélekkel háztűznézőbe. Százezer forint nagy pénz volt 1954-ben, annyira tartotta az eladó a tágas, mondhatni: úrias, nagy gyümölcsöskert

közepén álló ingatlan árát. Tetszett az öregeknek, tetszett lányaiknak-vejeiknek, ám mielőtt döntöttek volna, tanácsot kértek rossz szellemüktől: Lugosi úrtól, a zugügyvédtől.

Az ősz kefefrizurás, öltönyös, nyakkendő, szakmájából kikopott, ám az egyszerű népek szemében az úriembert megtestesítő figura levelezett nevükben az életüket nyomorító, a puszta létezésével is nyomasztó hatósággal. Avított, fekete aktatáskával, az „ügyfeleket” elbizonytalanító idegen szóhasználat, kimérten modoros mozdulatokkal és beszéd közbeni sűrű krákogással hangsúlyozta önnön fontosságát. Megkérdőjelezhetetlen tekintélynek számított, annak dacára, hogy az általa fogalmazott beadványokat, kérvényeket és fellebbezéseket nemigen respektálták a hivatalok. Olyan volt, mint a rossz gyógyszer: megfizették, bevették, mert – bár nem igen használt – szépen volt csomagolva, és – jobb meggyőződésük ellenére – dicsérték a szomszédok. Erre a csallós szimatú kóklerre hallgatva visszavásárolták a szívükhöz nőtt otthont, amelyet – egy év sem telt el – felerészben lebontatott a tanács. Lugosi urat ez az újabb melléfogása sem zavarta meg ténykedésében: továbbra is járt hozzánk, beszédte a hiszékenység adóját, hiszen mindig adódtak az ő bölcsességét igénylő, elintézni való ügyek. Látogatásait, tanácsadásainak alkalmait politizálásra is felhasználta.

Családunkat, ismeretségi körünket nehéz lett volna orosz-szimpátiával vádolni, azonban az a feneketlen gyűlölet, ahogyan ő beszélt róluk, idegen volt tőlünk. Ne firtassuk, hogy honnan vehette mérhetetlen, példátlan bátorságát. Lehet, hogy csak a megbízatását teljesítette, amikor – kezelőjét előrébb csúsztatva – kitergette a Szabad Népet, és elemezni kezdte a világpolitikai helyzetet. „Khérrem ez a Hruscsev – olykor Krutcevnek ejtette – egy nagy hazudozó, nem telik ki tőle semmi jó” – recsegte, s megigazította orrán a cvikkert, amelynek viselésével nem kevesebbet kívánt újra és újra a tudunkra adni, mint azt, hogy ő régi világbeli, patinás notabilitás, akinek Jókai táblabírái között lenne a helye. Hamis volt ez a mozdulata is, mint minden szava, minden gesztusa. Annyira ócsárolta a „ruszkikat”, abban az időben, amikor a falnak is füle volt, hogy már-már „komonistává” tette a családot, ami – lássuk be – nagy skandalum lett volna a Vízivárosban.

Gyermeki tisztánlátással, megalkuvásokra még képtelenül viszolyogtam tőle, és azt kívántam, hogy bárcsak tanúja lenne az ő „Szabad nép-félóráinak” nagyapám nagy erejű, szókimondó kocsisa, a rőt szakálláról Krisztusnak nevezett szeszakáz. Elképzeltem, hogy talán még a pálinkát is félrenyelné, ha meghallaná Lugosi úr egy kaptafára készült eszmefuttatásait, s ez a

baleset igen-igen felbőszítené, hiszen megzavarná „fájrntja” ismétlődő rítusát. A bakról leszálltában nagyanyám – még mielőtt kifizette volna – kezébe adta a napszáma részének számító fél liter snapszot, amelyet – csodálták is érte! – úgy nyeldekelt, hogy le sem vette szájáról az üveget. Látni vágytam, hogy ez a hajlott hátú lószomorító kezébe kapja az ostort, és odacsördít vele a hamis prókátorra. Sajnos ez az igazságtétel csak vágyálom maradt.

Be kellett érnem a valósággal. Krisztus készen állt tanúskodni a nagyapámnak, aki, ha többet kóstolt a kelleténél, mindig megkísérelte „megmázszálni” terebélyes Anna lányát, az én drága emlékü nagynéni-keresztanyámat. Ancsát azonban – apám nevezte így – hiába csalogatta a mérleghez, pedig csábította a meglobogtatott százforintos, nem engedett a kísértésnek, nem állt a zabos, kukoricás és másfajta terményekkel teli zsákok helyére. Hogy elmaradt a hecc, csalódott öregem leült a vörösbarna eternittel borított asztalhoz, a gulyásához. Ebben az állapotában még nagyhangú nagyanyám is óvatosabban bánt vele, én azonban az ölébe kéredzkedtem, és ámulattal néztem, hogyan kanalazza az általam rettentően utált, zsíros gulyáslevest. Egy alkalommal mégis kértem belőle, mire rám mordult: A falhoz váglak! Jól éreztem én, hogy nem haragszik igazán, hanem a bor beszél belőle, hiszen egyszer sem ütött meg, s noha bőven rászolgáltam volna, még a grabancomat sem rázta meg, fegyelmezésem a nagyanyám dolga volt. Vagy harminc év múlva snapszerozás közben felemlítettem az esetet: elsírta magát. Én meg elszégyelltem magamat, hagytam is, hogy rám verje a bunkót.

Akkor már mindkettőnknek csak az emlékeiben élt az idillikus Horvát-utcai ház, ahonnan 1962. november 12-én reggel 5 órakor bevonultam katonának. Tudtam, hogy le fogják bontani, s hogy oda már soha többé nem mehetek haza. Tizennyolc és fél éves voltam, még jó pár évig unokának is tudhattam magam, mégis amikor – kezemben a zöldre festett otromba katonaládával – becsuktam magam mögött a kapuját, és megsimogattam vénséges vaskilincsét, belém hasított a bizonyosság: véget ért a gyerekkorom.